

“Schrijven is verleiden”

Annejet van der Zijl, auteur van het Boekenweekgeschenk 2020

Haar boeken als *Sonny Boy* en *De Amerikaanse prinses* zijn ongekend populair. En dit jaar schrijft biografe Annejet van der Zijl het Boekenweekgeschenk: *Leon & Juliette*, dat 7 maart verschijnt. Wat is het geheim van onze vorstin van de literaire geschiedschrijving?

JAN ERIK GREZEL

Foto's: Mark Kohn

“**L**aat mij maar lekker in m'n eentje rommelen met die boeken van me.” Annejet van der Zijl, auteur van het Boekenweekgeschenk *Leon & Juliette*, mag dezer dagen volop in de schijnwerpers staan, het liefst zit de biografe in alle rust aan haar schrijftafel. Thuis, aan de Noord-Hollandse kust. “Ik ben heel gedisciplineerd. 's Morgens om half tien kruip ik achter de computer, kopje koffie ernaast. Het huis schoon, de was opgehangen, de boel aan kant. Als schrijver ben je je eigen manager. Je moet jezelf structuur opleggen.”

Die structuur heeft ze nodig om haar veelgelezen biografieën te schrijven, zoals *Anna* (2002), *Sonny Boy* (2004), *Bernhard* (2010) en *De Amerikaanse prinses* (2015). Op 7 maart verschijnt *Leon & Juliette*, een waargebeurd verhaal over liefde in tijden van slavernij: hoe een talentvolle Nederlandse jongeman in 1818 aan de oostkust van Amerika terecht komt en heimelijk verliefd wordt op de jonge slavin Juliette.

Annejet van der Zijl

Biografe Annejet van der Zijl (1962) is de succesvolste vertolkster van literaire geschiedschrijving in Nederland. *De Amerikaanse prinses* uit 2015 stond maandenlang bovenaan in de bestsellerlijsten. Dat succes bereikt de schrijfster eigenlijk met al haar boeken, zoals *Anna*, de biografie van Annie M.G. Schmidt (2002), *Sonny Boy* (2004), *Bernhard* (2010) en *Gerard Heineken* (2014).

Op de beschrijving van de jonge jaren van de 'schelm' van het Koninklijk Huis promoveerde Van der Zijl. Een boek vol droge feiten is een biografie van Van der Zijl nooit. Wel gaat ze steevast uit van een enorme hoeveelheid feitenmateriaal. "Ik heb een onweerstaanbare drang om uit te zoeken hoe het leven van mijn personages eruitzag. Dat gaat nog verder. Bij *Leon & Juliette* werd het Amerikaanse Charleston, waar het verhaal zich afspeelt, een derde hoofdpersoon. De geschiedenis van die stad is zó dramatisch."

Wat zou haar advies zijn aan iemand die een biografie van Annejet van der Zijl wil schrijven? "Niet doen! Dat wordt saai. En wie het tóch wil doen: spreek met zoveel mogelijk mensen, documenteer je uitvoerig en vraag toestemming aan de betrokkenen."

haar leven nodig had om daardoorheen te spitten."

De overvloed aan informatie die Van der Zijl voor een boek verzamelt, moet ze terugbrengen tot de kern. "Dat is voor mij het moeilijkste van het schrijfproces. Eerst sprokkel ik alles bij elkaar, ook de kleinste details. In een later stadium hang ik als een torenvalk boven het materiaal om de belangrijkste lijn te ontdekken. Dan begint het kappen en het schrappen. Dat is het omgekeerde proces van de documentatie."

LENIG

Succes heeft Van der Zijl met al haar boeken, óók bij jongeren. Een deel ervan is verfilmd en voor toneel bewerkt. Lezers worden vanaf de eerste pagina het verhaal in gezogen. Hoe krijgt zij dat voor elkaar?

"Ik ben geschoold als journaliste, aanvankelijk als misdaadverslaggeefster. Daardoor heb ik een lenige pen gekregen." Met zintuiglijke beschrijvingen kan Van der Zijl een wereld tevoorschijn toveren die voor elke lezer toegankelijk is. In de proloog van *Leon & Juliette* schildert ze met een paar pennestroken het ochtendgloren in het negentiende-eeuwse Charleston, centrum van de slavenhandel aan de oostkust van de Verenigde Staten: "Boven de Cooperrivier kleurt de dageraad de hemel roze, de eerste vogels kwetteren en de koelte van de nacht heeft nog niet plaatsgemaakt voor de zware, vochtige hitte van de dag." In een roman zouden zulke zinnen niet misstaan. Toch is *Leon & Juliette* echt non-fictie. **Bedenk u zo'n passage aan uw schrijftafel?**

"Ik heb zelf regelmatig in Charleston rondgelopen. Als ik ga schrijven, zie ik de stad weer voor me. Bovendien

"Voor *Sonny Boy* ben ik zelfs per schip de Atlantische Oceaan overgestoken."

heb ik me goed ingelezen. Er zijn talloze brieven van mensen die in die jaren de overtocht maakten en in Charleston aankwamen."

Op een zeker moment ontvlucht Juliette met haar jongste baby het slavenbestaan in Amerika en reist als verstekeling naar Nederland, het vaderland van haar

TORENVALK

"Mijn werk bestaat uit twee dingen: onderzoek doen en schrijven. Voor mijn boeken documenteer ik me uitvoerig." Dat deed ze al voor haar debuut *Jagtlust*, uit 1998. Daarin schetst ze de geschiedenis van het legendarische Gooise landhuis Jagtlust, waar dichteres Fritzi Harmsen van Beek onderdak bood aan de artistieke avant-garde van de jaren vijftig en zestig.

Geregeld gaat Van der Zijl ook op reis voor haar boeken. Ze kruipt bijna letterlijk in de huid van haar personages. Toen ze onderzoek deed voor *De Amerikaanse prinses*, was ze langere tijd in de Verenigde Staten en Zuid-Frankrijk. "Voor *Sonny Boy* ben ik zelfs per schip de Atlantische Oceaan overgestoken om te ervaren hoe dat is. Die rust! Je ziet dagenlang alleen maar zee."

Alle documentatie over het leven van de Amerikaanse prinses, Allene Tew, heeft ze onlangs overgedragen aan een scenarioschrijfster uit de VS. "Toen die de enorme stapels mappen zag, riep ze verschrikt dat ze de rest van

geheime liefde Leon. Van der Zijl beschrijft wat zij onder in het ruim ervaart:

Nu was het haar beurt om met ingehouden adem het water tegen de houten buik van het schip te horen klotsen, met boven haar het geluid van de blote voeten van de matrozen die de kabels losgooiden, de zeilen hesen en het anker ratelend uit het water takelden. En nu was zij het die, de baby tegen zich aan gedrukt (...), de laarzen van de mannen van de slavenpatrouilles op de dekplanken hoorde, op zoek naar smokkelwaar als zij.

Dit is toch uw verbeelding?

“Die blote voeten van de matrozen – dat heb ik ergens gelezen. En ik weet zeker dat Juliette verborgen zat in het ruim. Dan móét zij dat allemaal gehoord hebben. De mensen over wie ik schrijf, gaan echt voor mij leven, en wat ze beleven, wordt filmisch. Ik schrijf ook altijd met muziek op de achtergrond, vaak filmmuziek die niet je volledige aandacht vraagt.”

BASIS

“Misschien heeft mijn verbeelding, mijn inlevingsvermogen, met mijn jeugd te maken. Ik kwam op mijn zevende vanuit Noord-Holland in Leeuwarden terecht. Daar voelde ik me niet thuis; ik werd vreselijk gepest. Ik was ook het perfecte mikpunt: een lang, dun meisje dat veel te netjes Nederlands sprak. Met een brillette op en een hoofd vol sprookjesboeken. In die periode ben ik heel veel gaan lezen. De verhalen in de boeken vond ik veel spannender en romantischer dan het leven van alledag. Eerst las ik dikke kinderboeken; *Nils Holgersson* is nog altijd mijn grote favoriet. Later werden het romans

als *Anna Karenina*, boeken die een wereld openden waarin ik kon verdwijnen. Daar ligt de basis van mijn schrijverschap.”

“Nog steeds werkt het zo. Als het leven een beetje tegenzit, duik ik een verhaal in, al maak ik dat nu zelf. Maar ik probeer met mijn eigen boeken wel precies uit te zoeken hoe het leven van mijn personages eruitzag. Ik wil niet tussen de lezer en het verhaal in gaan staan. De lezer krijgt voldoende ruimte om een eigen oordeel over een persoon te vellen. Ik vind het een groot compliment

“Lezers moeten niet doorhebben dat ze eigenlijk ook ‘saaie geschiedenis’ aan het lezen zijn.”

als lezers heel verschillend denken over iemand als Allene Tew, de Amerikaanse prinses.”

Uw werk wordt ‘literaire geschiedschrijving’ genoemd. Wat moeten we daaronder verstaan?

“Ik heb geen idee. Ik ga uit van een mooi verhaal en verplaats me in mijn hoofdpersonen. Toen ik *Anna* schreef, de biografie van Annie M.G. Schmidt, was het alsof ik haar kende, terwijl ik haar nooit ontmoet heb. Maar wat heb ik een plezierige tijd met haar gehad!”

“Natuurlijk zoek ik elementen die het levensverhaal van iemand aantrekkelijk en invoelbaar maken. Bij het Boekenweekgeschenk is dat de geschiedenis van een heel bijzondere liefde, die in die tijd helemaal niet kón. Ik probeer met zoiets bijzonders mijn lezers het verhaal in te sleuren. Ze moeten blijven lezen en niet doorhebben dat ze eigenlijk ook ‘saaie geschiedenis’ aan het lezen zijn.”

Het Boekenweekgeschenk 2020

Leon & Juliette vertelt de liefdesgeschiedenis van twee jonge mensen tegen de achtergrond van de slavernij in de negentiende eeuw. Waarom dit onderwerp? In het nawoord legt Annejet van der Zijl uit dat “het slavernijverleden onmogelijk kan worden los gezien van hoe onze wereld er nu uitziet. (...) Het levensverhaal van Leon en Juliette [toont] dat zelfs onder de moeilijkste omstandigheden er toch altijd weer individuen moedig genoeg zijn om hun eigen hart en geweten te volgen. (...) Dat is relevant, want lezen we niet iedere dag in de krant over mensen die, net als zij, in feite iets heel gewoons willen – liefhebben, een bestaan opbouwen, een goede toekomst voor hun kinderen – maar door economische of politieke omstandigheden vermalen dreigen te worden?”

Het Boekenweekgeschenk ligt in maart in de winkel, maar Van der Zijl is nog lang niet klaar met het verhaal. “Ik ontdekte dat er aan één personage nog een hele geschiedenis vastzit: Virginie, oudste dochter van de hoofdpersonen. Zij vormt een uitzondering. Al haar broers en zusters zijn op foto’s ‘opgewit’, hun donkere gezicht is wit gemaakt. Maar bij Virginie is dat niet zo. Zij keert als enige vanuit Nederland terug naar de VS en raakt in Californië in goeden doen. Haar weerbarstigheid en de wonderlijke gang van haar leven vind ik spannend en daarbij geeft haar verhaal mij óók de gelegenheid de interessante geschiedenis van de ‘West Coast’ van de VS te gaan ontdekken.”

WEERBERICHT

U reconstrueert levens. Als biografie moet u daarbij ook objectief blijven.

“Ik moet me aan de feiten houden en niet oordelen. Als ik schrijf: ‘Op een regenachtige zondagmiddag ...’, dan heb ik dat opgezocht in het weerbericht. Maar binnen die feitelijke gegevens wil ik een goed verhaal vertellen. De biografie *Bernhard* is mijn proefschrift: wetenschappelijk verantwoord en goedgekeurd door bekende historici en literatoren. Maar ik heb die levensschetsen niet anders geschreven dan mijn andere boeken.”

Toch kunt u door uw woordkeus en beelden een feitelijk verhaal flink ‘inkleuren’. U schrijft in *Jagtlust* dat “de uitgevers als hongerige wolven om het pand slopen”. Ze aasden op kopij van de bewoonster. Dat klinkt ‘sappig’.

“*Sappig* vind ik echt een verkeerd woord; dat hoort meer bij boulevardbladen. Maar zo ging het wel. Overigens heb ik dit beeld rechtstreeks van Theo Sontrop, zelf uitgever en destijds ook bewoner van Jagtlust. Hij kon heel kleurrijk vertellen.”

“Bij de boeken over onbekende mensen, zoals Waldemar en Rita uit *Sonny Boy* en Allene Tew uit *De Amerikaanse prinses*, heb ik me in het begin weleens afgevraagd of het geen historische romans moesten worden, omdat ik niet voldoende materiaal leek te kunnen vinden. Maar toen ik aan *Sonny Boy* schreef, kwam Waldy, de zoon van de hoofdpersonages, op een gegeven moment bij mij met de brieven van zijn ouders uit het concentratiekamp en besloot ik er toch non-fictie van te maken. Zulke indrukwekkende documenten – daar moet ik niet tegenaan gaan verzinnen. Dan gaan ‘echt’ en

‘verzonnen’ door elkaar lopen. Je zit als biograaf gevangen in een stalen fort van feiten en dat fort plunder ik. Ik haal alles uit mijn trukendoos om ervoor te zorgen dat mijn lezers zich niet vervelen.”

Zoals?

“Bij biografieën krijg je al snel ‘en-toen-en-toen’. Tijdens het schrijven aan *Anna* dreigde dat ook. Ik was bij de episode waarin Dick, de latere man van Annie, op het toneel verscheen. Hij had, hoewel hij getrouwd was, een contactadvertentie in de krant geplaatst. Annie reageerde daarop. Op een middag liep ik tijdens het boodschappen doen na te denken over dat ‘en toen’. Opeens had ik het: ik moet het perspectief wisselen. Dit hoofdstuk ga ik vanuit Dick vertellen. En zo heb ik het gedaan.”

MUZIKALITEIT

“Bij *Sonny Boy* had ik eerst een heel ander begin. Dat speelde op een Surinaamse plantage. Later is het apart gepubliceerd als *De dageraad*. Het was een mooi stukje, maar als begin van het levensverhaal dat ik wilde vertellen, voldeed het niet. Zo’n verhaal voelt voor mij als een zwaan die opvliegt en met dat enorme gewicht uit het water moet komen. Bij *Sonny Boy* had ik wel die zwaan – alle informatie –, maar ik kreeg niet genoeg lucht onder de vleugels. In die periode stond ik een keer bij een benzinstation te piekeren over het einde van het verhaal: een scheepsramp en opvarenden die zwemmend proberen te overleven. Toen dacht ik: misschien moet ik beginnen met die rivier in Suriname en de zwemmer die Waldemar is. En dat werkte wel.”

“Het lijken misschien kleine ingrepen, maar ik vind het belangrijk. Ik heb het zelfs met de hoofdstuktitels. Die moeten mooi staan, zo onder elkaar. Verder let ik op de muzikaliteit van de zinnen. Het ritme moet kloppen. De eerste zin van *Sonny Boy* luidt: ‘Waldemar was een

zwemmer.’ De cadans van die zin had er niet in gezeten als Waldemar Piet had geheten, en dan was ik dat boek zeker niet zo begonnen.”

Kiest u soms voor zelfbedachte woorden? U noemt het geluid van de branding “het gedruis van de zee”.

“Ik gebruik wel woorden waarvan ik niet weet of ze in het woordenboek staan, zoals dat *gedruis*. Ik heb de neiging om de taal naar mijn hand te zetten. Dat deed ik als kind al. Een haan noemde ik een ‘kip met gekrulde veren’. Mijn hond geef ik nooit ‘kluifjes’ maar altijd ‘knauwtjes’.”

“Anderzijds heb ik een grondige hekel aan modieuze woorden, zoals *talig* of *bevragen*. Voor mij voelt lelijke taal alsof er een onmuzikaal persoon op een viool staat te krassen.”

MOEITeloos

U hebt, naast uw uitgever, ‘meelezers’. Wat voor commentaar krijgt u van hen?

“Een van mijn meelezers is mijn man. Zijn commentaar is heel eenvoudig. Hij stopt gewoon met lezen. Dan weet ik genoeg: ik moet het vanaf het punt waar hij stopte, herschrijven. En mijn zus noemt zich de gemiddelde lezer. Als zij het goed vindt, ben ik tevreden.”

Uw boeken ‘lezen als een trein’ volgens het publiek. Verloopt het schrijfproces ook zo vlot?

“Mensen beseffen niet hoe verdomd moeilijk het is om iets te schrijven waarvan het lijkt alsof het in één keer is opgeschreven. Met schrijven is het net als met dansen: je mag het zweet niet zien. Als een ballerina neerploft en haar zweet valt jou op, dan geloof je er niet meer in. Bij schrijven moet het eruitzien alsof alles stomtoevallig op de goeie plek staat. Niemand hoeft te weten dat ik het honderd keer herschreven heb.”

Wanneer bent u niet tevreden?

“Als het haakt.”

En wanneer haakt het?

“Ik mix voortdurend iemands levensverhaal en de beschrijving van de tijd waarin iemand geleefd heeft. Daarin moet een goede balans zijn. Oorspronkelijk stonden er in *De Amerikaanse prinses* veel langere passages over ‘the Gilded Age’, een periode van grote voorspoed in de VS in de tweede helft van de negentiende eeuw. Maar die stukken verstoorde het evenwicht en het verhaal kon

“Je zit als biograaf gevangen in een stalen fort van feiten en dat fort plunder ik.”

zonder. Hoe heet dat spelletje ook alweer waarbij je steeds een stokje moet weghalen zonder dat de boel in elkaar stort? Mikado! Zo werk ik. Wat kan weg? Wat is essentieel?”

De bekende uitspraak is ‘Schrijven is schrappen’. Dat is ook uw credo?

“Schrijven is verleiden. Dat doe ik door het verhaal in zijn sterkste vorm te presenteren. Voor mij als schrijver is dat keihard werken: ervoor zorgen dat de lezer het verhaal moeiteloos leest en tegelijkertijd het gevoel heeft iets zinnigs te lezen.”

Leon & Juliette van Annejet van der Zijl is het Boekenweekgeschenk van 2020. Van 7 tot en met 15 maart ontvangt u het gratis in de boekwinkel bij besteding van € 12,50 aan boeken.